

külkereskedelmi egyensúlyon minimálisan a fizetési mérleg egyensúlyát, ezen belül a legfontosabb elemet, a külkereskedelmi mérleg egyensúlyát, továbbá a vásárlóerő és az árualapok egyensúlyát, a beruházásokhoz és a fejlesztéshez rendelkezésre álló erőforrások összhangját, valamint az állami költségvetés egyensúlyát kell érteni. „A nyolcvanas évek közepén kialakult gazdasági és társadalmi prioritások összecsengenek. A gazdaság intenzív szakaszára való áttérés nem mennyiségben több, hanem minőségileg jobb teljesítményt igényel” – írja a szerző (p. 65.).

Önálló egység taglalja a központi fejlesztési programokat (KFP), majd külön értékeli azokat a szerző a hetvenes és a nyolcvanas években. Kiemelt kérdésként szerepelnek a ráfordítás-orientált programok. A szerző elemzi az energiagazdálkodási KFP-t, a hulladék- és másodhasznosítás, illetve a gazdaságos anyagfelhasználás és a technológiák korszerűsítésének központi fejlesztési programját, szól

az elektronikai alkatrészek és részegységek központi fejlesztési programjáról, valamint az elektronika társadalmi-gazdasági alkalmazása elterjesztésének gazdaságirányítási feladatait átfogó központi gazdaságfejlesztési és szervezési programról. Foglalkozik a szerző a központi gazdaságfejlesztési programok hatásával, jövőbeni szerepével. Hangsúlyozza, hogy ezek a programok a prioritások megtestesítőjeként nemcsak a gazdaság területén működnek, hanem egyre sikeresebben fejtik ki hatásukat a társadalmi célok megvalósítása érdekében is. Végül következtetéseket von le arra vonatkozóan, hogy a szóbanforgó programok mennyiben váltak a gazdaság hajtóerőivé.

Az igen érdekes, sok hasznosítható mondanivalót tartalmazó könyv joggal kelti fel a szakmai körök és a társadalmi-gazdasági kérdések iránt fogékony olvasók érdeklődését.

Abonyiné Palotás Jolán

ŐRSZIGETHY ERZSÉBET: ASSZONYOK FÉRFISORBAN

(Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1986. 297 p.)

A népviseletbe öltözött, egymásba fogódzó, kérges tenyerű hévízgyörki asszonyok ismerősen köszönnek ránk a „Magyarország felfedezése” sorozat legújabb könyvének borítólapjáról. Egy korábbi, a „Folyamatos jelen” c. kötetben, rövid tanulmány erejéig már bepillantást nyerhettünk életükbe ŐRSZIGETHY Erzsébet jóvoltából. A szerző most, összegezve sokéves kutatómunkája tapasztalatait, felvázolta Hévízgyörk társadalomrajzát. Nem volt szándékában monográfiát írni s a község minden rétegére kiterjedő szociológiai elemzést végezni. Részletesen megismerhetjük azonban a hetvenes évek zöldégetermelő, piacos életű faluját. Ennek alapján kirajzolódnak az itt végbemenő folyamatok egyedi és általánosítható vonásai s a település túlélési stratégiái.

Hévízgyörk a Galga mentén, Budapesttől 50 kilométerre fekszik. A nagyváros közelsége jelentősen befolyásolja fejlődési pályáját. BÉLUSZKY P. – SIKOS T. T. tipológiája szerint a „lakóövezet közepes nagyságú, lakó-agrár-

funkciójú, stagnáló népességű falvai” közé tartozik. Ezt támasztják alá a statisztikai adatok is. A népességszám 1980-ban érte el maximumát (3064 fő), a növekedés azonban csekély mértékű, 30 év alatt mindössze 10%-os volt. Az agrárfunkciót jelzi a mezőgazdasági keresők 21%-os aránya (sajnálatos módon, valamilyen sajtóhiba folytán a könyvben ez a szám 4%-ra redukálódott). Végezetül a lakófunkció is nyilvánvaló, ha figyelembe vesszük, hogy az aktív keresők közel 85%-a a falun kívül talál munkát. Legnagyobb részük, több mint 800 ember, naponta ingázik a fővárosba.

ŐRSZIGETHY Erzsébet szociográfiaja túlmutat a számokon, s továbbgondolásra készít: vajon indokolt-e csupán a „város szemszögéből” vizsgálnunk az ilyen településeket, s egyszerűen lakóövezeti falvakként tekinteni azokat? A szerző maga is hasonló kérdéseket feszeget. Mi az oka Hévízgyörk kétarcúságának, vagyis annak, hogy egyszerre mutatja egy agglomerációs, ugyanakkor egy hagyományos

falujátosságait? Hogyan volt képes a főváros árnyékában is megőrizni régi viseletét, dalait, palócos kiejtését?

A Budapesttel való kapcsolattartás két igen fontos, eltérő jellegű eleme a piacozás és az ingázás. Amíg azonban az előző egy hagyományos város – falu reláció megnyilvánulása, addig az utóbbi az urbanizáció, az agglomerálódás kifejezője. E két összetevő létrejöttére, változásaira, egymáshoz való viszonyára vonatkozó elemzések a könyv talán legfontosabb megállapításait tartalmazzák, s egyben választ adnak a felvetett problémákra is.

Már a középkori Hévízgyörk lakói is biztos vevőt találtak áruik számára Pesten. 1735–36-ban a Duna bal partján fekvő 40 falu közül innen vitték legtöbben és leggyakrabban zöldséggel-gyümölcscsel teli kosaraikat a város piacra. Mind a zsellér, mind a kisföldű jobbágy csak ily módon remélhette felemelkedését. A földközösség pedig nem csak a gazdálkodás szervezésében, az érdekképviseletben játszott rendkívül komoly szerepet, hanem – a robot megváltása révén – segítségére volt az áruterhelésnek is.

A férfinép első városba áramlását (a XIX. század végén, a XX. század elején) a földek elaprózódása sürgette, s a vasútépítkezések megindulása tette lehetővé. A BESZKÁRT-hoz (a mai BKV elődje) szegődők első generációja azért vállalta az egész heti távollétet, hogy városi keresetéből kisbirtokát gyarapítsa. Ha ez sikerült, akkor sem adta fel a biztos állást, fel kellett hát adnia a családfeji tisztelet, az otthoni gazdálkodás szervezését, irányítását. Amikor a harmincas években a férfiak újabb munkaadója a MÁV lett, ez egyben olcsó jegyhez, illetve szállítóeszközhöz juttatta a családokat, lendületet adva ismét a piacra termelésnek. Lassan az egész faluban a fokozatosan terebélyesedő konyhakert piaci haszna lett a családi megélhetés alapja.

A II. világháború után a férfiak több hullámban indultak Budapestre munkát keresni. A hatvanas évek foglalkozási átrétegződése – a mezőgazdaság szocialista átszervezése s a nagyarányú gépesítés következményeként – az egész országra kiterjedt. Hogy ezt a folyamatot milyen sok tényező befolyásolhatta, mennyire differenciáltan, időszakonként és helyenként változóan mehetett végbe, azt ez a szociográfia is jól példázza. A hévízgyörki sajátosságok mögött meghúzódó okok nagy része általános érvényű.

Figyelemmel kísérhetjük, mennyire népszerűtlen volt az 1960-ban alakult téesz, melynek vezetői épp a helyi jellegzetességeket nem vették figyelembe. Gabona- és takarmánytermesztésre alapoztak, s nem tudták elérni (ráadásul ebben az akkori bérezési formák sem segíthettek), hogy a tagok ne csak a háztájiban, hanem a közösben is dolgozzanak. Az eredmény: kilépések sorozata. A hatvanas évek második felében az új elnök új szemléletet hozott: a családok közös munkájára építve növelte a zöldség termőterületét, érdekelte tette a tagokat a közös gazdaság sikereiben, támogatta a piacozást. Érthető tehát, hogy fordított irányt vett a korábbi folyamat, s megindult a bejárók visszaáramlása.

A változás 1974-ben, a Hévízgyörköt is elérő téesz-egyesítési kampány nyomán következett be. A szervezés elhamarkodottsága, átgondolatlansága nem egyedi eset. A múltjában több rokon vonást mutató, a györkiek szemében is példásan gazdálkodó galgahévíziei termelőszövetkezete helyett a hagyományosan „rossz szomszéd” bagiakéval történt meg az „összeházasítás”. Szinte törvényszerű volt a bukás s az ezt követő nagyarányú városba áramlás. „Valószínűnek látszik, hogy a falu mint családi termelősejtek összessége és az elsősorban népgazdasági érdekeket képviselő, mindenkori agrárpolitikát megvalósító szövetkezet érdekei távolodtak egymástól” – állapítja meg a szerző. Most már az asszonyok is tömegesen hagyták el a téeszt. A nyolcvanas évek elején hat különjárat hordta Budapestre a takarítóbrigádokat. Az utolsó nagy kivonulással párhuzamosan azonban ismét új erőre kapott a piacozás. A vevőkör is tovább szélesedhetett, hiszen a györki kofák portékái közt megjelentek a fólia alatt termelt primőrök is.

A statisztikák alapján azt hihetnénk, hogy a település külső képében, a vagyoni helyzetben a hetvenes években végbemenő nagyarányú fellendülés a városi jövedelmeknek volt köszönhető. ÖRSZIGETHY Erzsébet azonban azt állítja – s bizonyítékait olvasva nyilvánvalóan igaza is van –, hogy a falu életében és létfeltételei megteremtésében a második gazdaság az elsőbbség. A várost még ma is idegennek érző ingázó férfiak személyes vallomásai is ezt támasztják alá: „... bennünket itthon vár a legmegfeszítettebb munka”. Ebből az ellentmondásból pedig már logikusan következik a korábban felvetett probléma: a Hévízgyörkhöz hasonló falvakat a településföldrajz a vonzás-

centrum lakóövezetébe sorolja, esetleg alvótelepülésnek nevezi. Pedig az itt élő emberek messze nem csak aludni járnak haza. Számukra elengedhetetlenül fontos az otthon végzett mezőgazdasági munka. Egy mindezt figyelembe vevő, sokkal kevésbé „várospárti” megközelítésben pedig ezek a falvak – az akár 80%-os ingázási arány ellenére is – lakó- és munkahelyi egységének tekinthetők. Meggyőződésem, hogy nem csupán terminológiai kérdéssről van szó. Az a – könyvben is felvetett – tény húzódik meg mögötte, hogy bár ez a lakosság egyszerű éli a városi munkás és a falusi gazda életét, az utóbbiról a társadalom alig vesz tudomást. Ennek negatív hatásait részletesen elemzi a szerző. Közülük emelhetők ki az alábbiak:

- Az ingázó férfiak magukra is a város szabályrendszerét tekintették érvényesnek. A falu parancsai közt felnőve s továbbra is ebben a környezetben megmaradva azonban sokuk „sem öntudatos munkás, sem magabíró paraszt nem lehetett”, s a kudarc alkoholizmushoz vezetett.
- Féltő, hogy a ma pályát választó nemzedék nem vállalja a társadalmi peremhelyzetet. Gazdálkodásuk kiesése pedig nemcsak a falu létét fenyegeti, hanem a várost is megfosztja a megtermelt javaktól.
- Ha a zöldségellátás a jövőben is a kistermelőkre hárul, és a zöldség ára a termelésre vállalkozók számának csökkenésével egyenes arányban nő, akkor – a szerző gondolatait folytatva – egyre sürgetőbb lesz az a kérdés is, hogy mire fogja költeni a pénzét az emeletes házzal, autóval rendelkező gazda, ha továbbra sem lesz mód a mezőgazdasági tőkeakkumulációra.

Ez a kérdésfelvetés azzal a közgazdasági szemlélettel vihető tovább, miszerint a lakosság

önkéntes, vállalkozásokba való pénzbefektetése révén elősegíthető volna a termelés kiszélesítése, a hiány mérséklése, s ezáltal az indokolatlan jövedelem-differenciák megszüntetése is. Mindezek pedig igen fontos szerepet játszhatnak a hasonló adottságú falvak fennmaradásában. A gazdaság alacsony színvonalához, az ellátóképesség hiányosságaihoz ugyanis nem egyszer még az is hozzájárul, hogy a közösség sem jelent kellő megtartóerőt. ŐRSZIGETHY Erzsébet feltárja a helyi társadalmi szervezet megfelelő intézményesültségének, az érdekképviseletnek a hiányát, pontos magyarázatot ad a falusiak „felháborító közömbösségére”. E súlyos gondok bemutatása mellett képet kaphatunk a házassági, lakodalmi szokásokról, a falusiak életének számos részletéről. A leírásokat szemléletessé, olvasmányossá teszik a személyes vallomások, párbeszéddek, annak ellenére, hogy ezek időnként ismétlésekhez vezetnek s megtörik a könyv logikai menetét. Könnyen megbocsájtható azonban, hogy az asszonykórus tagjainak színes elbeszélései néha magukkal sodorták a szerzőt is. Láthatóan közel került hozzájuk, ismeri, érti őket. Nem az ő érdekeik ellen, hanem a falu érdekében fogalmazta meg, akár összegzésnek is tekinthető állítását: „Nem vitatom a kórus népdaltudását és éneklőtehetségét, az asszonyok színpadra és dologra valóságát még kevésbé. De azt már természetellenesnek, az állam és állampolgára között mindig is megélő társadalmi szerződés megcsúfolásának érzem, hogy egy olyan falu, amely a nemzetgazdaság számára nélkülözhetetlen termékek sorát képes létrehozni, a nagyvilág előtt csak és kizárólag dalkultúrájával szerepel. Nem termelési kultúrájával, az élete rendjét szervező munkája eredményeivel”.

Timár Judit

A BALATON ÉS AZ IDEGENFORGALOM (GERTIG BÉLA ÉS LEHMANN ANTAL SZERK.)

(JPTE Tanárképző Kar, Pécs, 1985. 232 p.)

A Janus Pannonius Tudományegyetem Földrajz Tanszékének oktatói az elmúlt években állami megbízásból „A természeti környe-

zet és a társadalmi-gazdasági szerkezet, valamint ezek földrajzi kapcsolatrendszere a Balaton térségében” című témában végeztek kutatásokat.